

Tehnike obrade biomedicinskih signala 19M051TOBS

Dr Nadica Miljković, vanredni profesor
kabinet 68, nadica.miljkovic@etf.bg.ac.rs

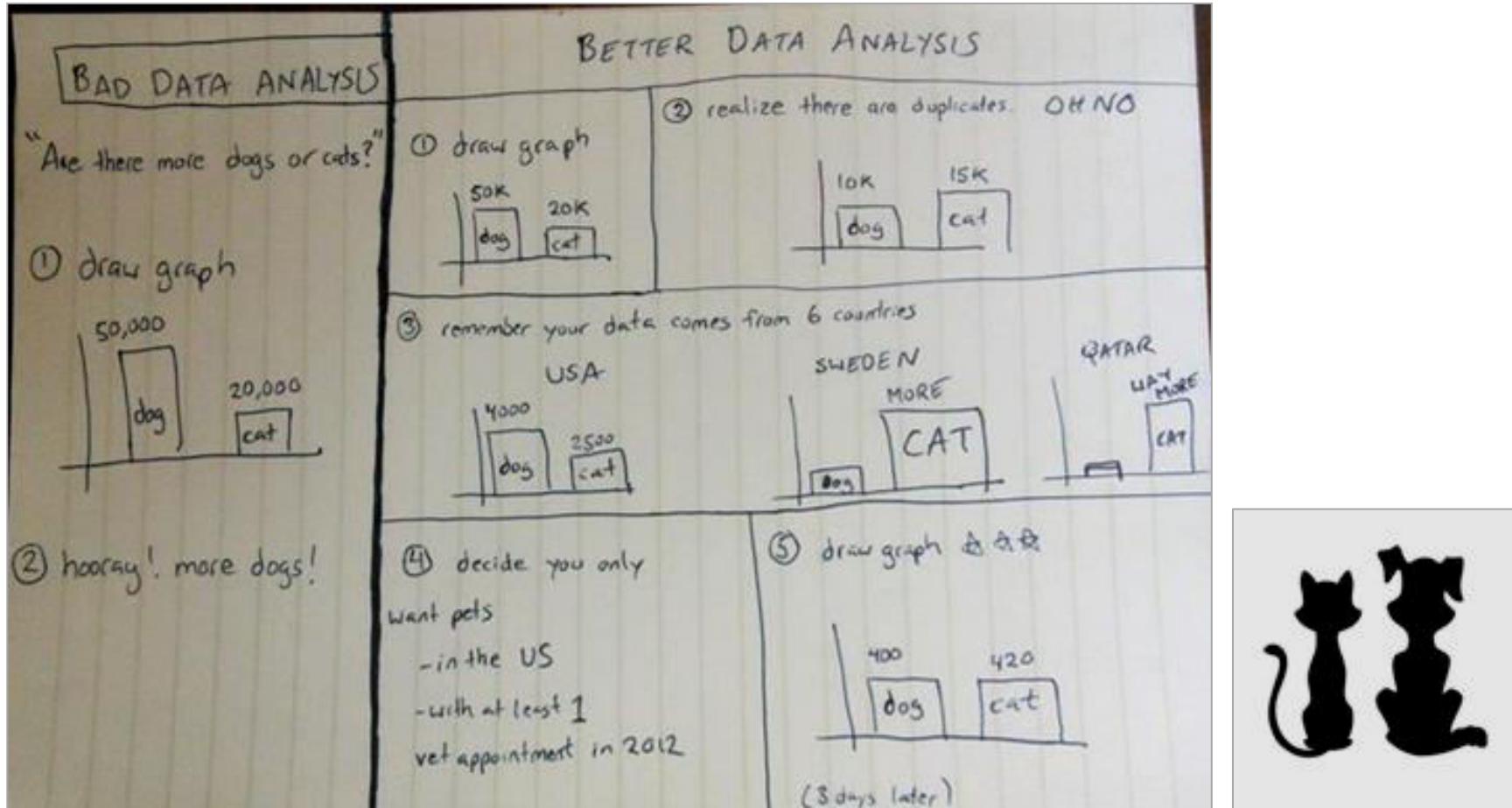

Šta će se desiti ako se pozove $rnorm(m = 2, 5)$?

```
> rnorm(m = 2, 5)
[1] 4.083656 2.944312 1.344213 1.493174 2.172898
```

- Rezultat poziva funkcije je prikazan na slici.
- Najpre se traže obavezni argumenti (u ovom slučaju broj 5), a potom se traže argumenti kako je objašnjeno na prethodnom predavanju:
  - proverava da li postoji potpuno podudaranje za neki od argumenata po imenu,
  - proverava da li postoji delimično podudaranje za neki od argumenata po imenu i
  - proverava da li postoji poziciono podudaranje.

Cvrkut, pas i mačka

- Slika sa Twittera: <https://pbs.twimg.com/media/CJAJkJyW8AA9gvm.jpg>
- Čuvajte se zaključaka. I ono što deluje jednostavno, ne mora da bude.

Kontrolne funkcije

- Koriste se kao zamena za kontrolne strukture (petlje) u kodu.
- Kontrolne funkcije u R-u su:
  - *lapply()* – koristi se za listu,
  - *sapply()* – isto kao *lapply()*, ali radi redukciju kompleksnosti
  - *apply()* – koristi se za nizove,
  - *tapply()* – koristi se za podskup vektora i za podatke u formi tabela,
  - *mapply()* – koristi se za matrice i
  - dodatno *split()* – koristi se u kombinaciji sa *lapply()*.

lapply() funkcija

```
> x <- list(prvi = 1:10, drugi = c("l", "i", "s", "t", "a"))
> lapply(x, mean)
$prvi
[1] 5.5

$drugi
[1] NA

Warning message:
In mean.default(x[[i]], ...) :
  argument is not numeric or logical: returning NA
> x1 <- list(prvi = 1:10, drugi = 1:100)
> lapply(x1, mean)
$prvi
[1] 5.5

$drugi
[1] 50.5

> x <- 1:100
> lapply(x, mean)
[[1]]
[1] 1

[[2]]
[1] 2

[[3]]
[1] 3
```

- Dva osnovna argumenta ove funkcije su:
  - lista (ako nije lista, interno se primenjuje *as.list()* funkcija) i
  - funkcija koja se primenjuje na sve elemente liste pojedinačno.
- Izlazni rezultat *lapply()* funkcije je lista.

lapply() funkcija

```
> x3 <- list(prvi = 1:10, drugi = c(NA, 2, 5, 9, 10))
> lapply(x3, mean)
$prvi
[1] 5.5

$drugi
[1] NA

> lapply(x3, mean, na.rm = TRUE)
$prvi
[1] 5.5

$drugi
[1] 6.5
```

- Kako se prosleđuju argumenti funkcije koja se primenjuju na svaki element liste?
- Da li je moguće, bez primene *lapply()* funkcije primeniti *mean()* funkciju na *x3* listu?

lapply() i anonimne funkcije

```
> x4 <- list(prvi = matrix(1:10, 2, 5), drugi = matrix(1:10, 5, 2))
> lapply(x4, function(pom) pom[,1])
$prvi
[1] 1 2

$drugi
[1] 1 2 3 4 5

> x4
$prvi
     [,1] [,2] [,3] [,4] [,5]
[1,]    1    3    5    7    9
[2,]    2    4    6    8   10

$drugi
     [,1] [,2]
[1,]    1    6
[2,]    2    7
[3,]    3    8
[4,]    4    9
[5,]    5   10

> |
```


- Unutar *lapply()* funkcije argument može da bude i funkcija koju je korisnik definisao.
- Ako je telo funkcije relativno kratko, onda se može definisati u *lapply()* pozivu anonimna funkcija (nema ime).
- Na primeru izdvajanja prve kolone iz elemenata liste je prikazan rad anonimne funkcije.

sapply() funkcija

```
> x4 <- list(prvi = 1, drugi = 1:5, treci = matrix(1:10, 2, 5), cetvrti = matrix(1:10, 5, 2))
> lapply(x4, mean)
$prvi
[1] 1

$drugi
[1] 3

$treci
[1] 5.5

$cetvrti
[1] 5.5

> sapply(x4, mean)
   prvi    drugi    treci  cetvrti
   1.0     3.0     5.5     5.5
> |
```

- Ova funkcija radi isto kao *lapply()*, ali je rezultat “jednostavniji”.
- Na primeru je prikazana razlika između ove dve funkcije.
- Češće se primenjuje od *lapply()*. Međutim, potrebno je voditi računa o tome da nije uvek pogodno da u kodu postoji funkcija za koju se ne zna koji tip podataka će dati na izlazu. Postoje i druge slične funkcije iz “purrr” paketa.
- Koja je razlika *sapply()* i *lapply()* u primeru sa slike?

sapply() funkcija

```
> class(lapply(x4, mean))
[1] "list"
> class(sapply(x4, mean))
[1] "numeric"
>
```

- U kom smislu jednostavno?
  - Ako je rezultat lista gde je svaki element jedan broj, onda je izlaz niz.
  - Ako je rezultat lista sa elementima istih dužina, onda je rezultat matrica.
  - Ako ne postoji način da se zaključi kako da se uprosti rezultat, onda je rezultat *sapply()* funkcije lista kao sa *lapply()*.

split() funkcija

```
> x <- c(1:5, 11:15, 21:25)
> x
[1]  1  2  3  4  5 11 12 13 14 15 21 22 23 24 25
> f <- gl(3, 5)
> f
[1] 1 1 1 1 1 2 2 2 2 2 3 3 3 3 3
Levels: 1 2 3
> sapply(split(x, f), mean)
 1   2   3 
 3 13 23
> lapply(split(x, f), mean)
$`1`
[1] 3

$`2`
[1] 13

$`3`
[1] 23

>
```

- *split()* funkcija “razdvaja” objekte (od npr. liste) na podskupove prema definisanom kriterijumu (npr. faktor promenljiva). Argument *drop* (može imati TRUE ili FALSE vrednost) daje naznaku da li u rezultatu funkciju *split()* treba ili ne treba da postoje prazni nivoi/podskupovi.
- Funkcija *gl()* generiše nivoe faktora (eng. *generate factor levels*).
- Funkcija *split()* se obično koristi u kombinaciji sa *lapply()* odnosno *sapply()* funkcijama.
- Koja je razlika između *lapply()* i *sapply()* funkcija sa slike?

split() i *data.frame* podaci

```
> head(PlantGrowth, 3)
  weight group
1   4.17  ctrl
2   5.58  ctrl
3   5.18  ctrl
> unique(PlantGrowth$group)
[1] ctrl trt1 trt2
Levels: ctrl trt1 trt2
> dat <- split(PlantGrowth$weight, PlantGrowth$group)
> head(dat)
$ctrl
 [1] 4.17 5.58 5.18 6.11 4.50 4.61 5.17 4.53 5.33 5.14

$trt1
 [1] 4.81 4.17 4.41 3.59 5.87 3.83 6.03 4.89 4.32 4.69

$trt2
 [1] 6.31 5.12 5.54 5.50 5.37 5.29 4.92 6.15 5.80 5.26

> class(dat)
[1] "list"
> class(dat$ctrl)
[1] "numeric"
>
> rez <- sapply(dat, mean, na.rm = TRUE)
> rez
ctrl  trt1  trt2
5.032 4.661 5.526
```

- Najčešće se *split()* koristi na *data frame* podacima.
- U biblioteci *dataset* postoje ugrađeni podaci koji se mogu koristiti.
- Spisak svih dostupnih podataka se može naći na: <https://stat.ethz.ch/R-manual/R-devel/library/datasets/html/00Index.html>. Dodatne informacije o *dataset* paketu se dobijaju komandom *library(help = "datasets")*.
- Na slici je dat primer ovih funkcija na podacima *PlantGrowth*.

Podaci *PlantGrowth*

- Ovi podaci su ugrađeni u R-u (<https://cran.r-project.org/web/packages/datasets.load/index.html>).
- Preuzeti su iz knjige:
  - Dobson, Annette J. *Introduction to statistical modeling*. Springer, 2013.
- Oznaka *ctrl* označava kontrolnu grupu biljaka, a oznake *trt1* i *trt2* označavaju tretman 1 i tretman 2, respektivno.
- Težina biljaka se odnosi na suvu materiju.

split() u više nivoa

```
> faktor1 <- gl(2, 3)
> faktor1
[1] 1 1 1 2 2 2
Levels: 1 2
> faktor2 <- gl(3, 2)
> faktor2
[1] 1 1 2 2 3 3
Levels: 1 2 3
>
> interaction(faktor1, faktor2)
[1] 1.1 1.1 1.2 2.2 2.3 2.3
Levels: 1.1 2.1 1.2 2.2 1.3 2.3
> list(faktor1, faktor2)
[[1]]
[1] 1 1 1 2 2 2
Levels: 1 2

[[2]]
[1] 1 1 2 2 3 3
Levels: 1 2 3

> |
```

- U slučaju da postoje podskupovi podskupova, onda je zgodno koristiti funkciju *interaction()*.
- Umesto *interaction()* funkcije može se koristiti *list()*.
- Sa ovim funkcijama se definiše broj grupa za koje je potrebno uraditi razdvajanje podataka u podgrupe.
- Relativno jednostavan primer je prikazan na slici. U ovom slučaju je pogodno koristiti *drop* argument funkcije *split()*. Ovaj argument označava da se izostavljaju prazni nivoi.

tapply() funkcija

```
> x <- c(1:5, 11:15, 21:25)
> x
[1]  1  2  3  4  5 11 12 13 14 15 21 22 23 24 25
> f <- gl(3, 5)
> f
[1] 1 1 1 1 1 2 2 2 2 3 3 3 3 3
Levels: 1 2 3
> tapply(x, f, mean)
 1  2  3
3 13 23
> sapply(split(x, f), mean)
 1  2  3
3 13 23
> tapply(x, f, mean, simplify = FALSE)
$`1`
[1] 3

$`2`
[1] 13

$`3`
[1] 23

> lapply(split(x, f), mean)
$`1`
[1] 3

$`2`
[1] 13

$`3`
[1] 23

> |
```

- Ova funkcija omogućava da se u petlji primeni neka metoda/funkcija na podskupu ulaznih podataka.
- Da, radi slično kao kombinacija *sapply()* i *split()* funkcija.
- Postoji i argument *simplify* koji odgovara *sapply()* funkciji.
- Koja je podrazumevana vrednost ovog argumenta?

apply() funkcija

```
> matrica <- matrix(1:10, 2, 5)
> matrica
     [,1] [,2] [,3] [,4] [,5]
[1,]    1    3    5    7    9
[2,]    2    4    6    8   10
> apply(matrica, 2, mean)
[1] 1.5 3.5 5.5 7.5 9.5
> apply(matrica, 1, mean)
[1] 5 6
> rowMeans(matrica)
[1] 5 6
> colMeans(matrica)
[1] 1.5 3.5 5.5 7.5 9.5
> |
```

- Služi da se primeni funkcija (najčešće anonimna) na niz podataka (vrste/kolone matrice). Na slici je dat primer koji računa srednju vrednost svake kolone matrice.
- Ako se koristi *apply()* funkcija sa *mean()* i/ili *sum()* funkcijom, onda postoje i ugrađene funkcije: *rowSums()*, *rowMeans()*, *colSums()* i *colMeans()* (ove funkcije su daleko brže od *apply()* funkcije).

mapply() funkcija

```
> # mapply funkcija
> ?rep
> rep(2)
[1] 2
> rep(2, 4)
[1] 2 2 2 2
> rep(c(3, 5, 4), 12)
[1] 3 5 4 3 5 4 3 5 4 3 5 4 3 5 4 3 5 4 3 5 4 3 5 4 3 5 4 3 5 4
> rep(1:3, 3)
[1] 1 2 3 1 2 3 1 2 3
> rep(3, 1:3)
Error in rep(3, 1:3) : invalid 'times' argument
> mapply(rep, 3, 1:3)
[[1]]
[1] 3

[[2]]
[1] 3 3

[[3]]
[1] 3 3 3
```

- Funkcija *rep()* omogućava da se ponavljaju vrednosti na ulazu u ovu funkciju željeni broj puta.
- Vrlo često je potrebno primeniti ovu funkciju kada se želi niz/matrica ili neki drugi element sa prethodno definisanim vrednostima.
- Međutim, nije moguća vektorizacija broja ponavljanja.
- Primenom *mapply()* funkcije ovaj problem je rešen. Pogledati kod.

Debagovanje

9/9

0800 Antran started
1000 stopped - antran ✓
13" w.c (032) MP - MC { 1.2700 9.037 847 025
                                  2.130476415 (-3) 9.037 846 995 const
                                  (033) PRO 2 2.130476415
                                  const 2.130476415

Relays 6-2 in 033 failed special speed test
in relay .. 10.000 test.

1100 Started Cosine Tape (Sine check)
1525 Started Multi+ Adder Test.

1545

Relay #70 Panel F
(moth) in relay.

First actual case of bug being found.

1630 Antran started.

1700 closed down.

Relay 2145
Relay 3370

By Courtesy of the Naval Surface Warfare Center, Dahlgren, VA., 1988. - U.S. Naval Historical Center Online Library Photograph NH 96566-KN, Public Domain,

<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=165211>

- Debagovanje predstavlja metodu pronalaska i rešavanja situacija koje nastaju kao rezultat projektovanog koda i sprečavaju željeni rad tog koda (<https://en.wikipedia.org/wiki/Debugging>).
- Početak korišćenja ovog termina se vezuje za Harvard Univerzitet i Mark II računar iako postoje dokazi da je termin korišćen još u 19. veku. Pogledati sliku.

Debagovanje

```
> log(-1)
[1] NaN
Warning message:
In log(-1) : NaNs produced
```

- Poruke korisniku da se program ne izvršava na odgovarajući način:
  - poruka (eng. *message*) – ne dolazi do prekidanja izvršavanja koda, ali dolazi do obaveštenja koje je rezultat *message()* funkcije,
  - upozorenje (eng. *warning*) – slično kao gore navedeno, samo je obaveštenje rezultat *warning()* funkcije,
  - greška (eng. *error*) – obaveštenje da je došlo do problema, program se zaustavlja i obaveštenje i zaustavljanje su rezultat *stop()* funkcije i
  - uslov (eng. *condition*) – korisnik može sam da definiše pod kojim uslovima dolazi do obaveštenja odnosno zaustavljanja programa.

Primer greške

```
> # primer greške
> parNepar <- function(x) {
+     if (x %% 2 == 0) {
+         print("Paran broj.")
+     } else {
+         print("Neparan broj.")
+     }
+     invisible(x)
+ }
> ?invisible
> parNepar(13)
[1] "Neparan broj."
> parNepar(10)
[1] "Paran broj."
> parNepar(NA)
Error in if (x%%2 == 0) { : missing value where TRUE/FALSE needed
> |
```

- Na slici je dat primer funkcije i ulazni argument koji rezultuje greškom.
- Čemu služi funkcija *invisible()*? Služi da izlaz funkcije, ako se dodeli nekoj promenljivoj bude jednak *x*, inače će biti jednak *string*-u koji se štampa.

Popravka #1

```
> # popravka #1
> parNepar <- function(x) {
+   if (is.na(x)) {
+     print("Uneli ste nedostajuću vrednost.")
+   } else if (x %% 2 == 0) {
+     print("Paran broj.")
+   } else {
+     print("Neparan broj.")
+   }
+   invisible(x)
+ }
> parNepar(25)
[1] "Neparan broj."
> parNepar(2)
[1] "Paran broj."
> parNepar(NA)
[1] "uneli ste nedostajuću vrednost."
> parNepar(c(1, 6))
[1] "Neparan broj."
Warning messages:
1: In if (is.na(x)) { :
  the condition has length > 1 and only the first element will be used
2: In if (x%%2 == 0) { :
  the condition has length > 1 and only the first element will be used
> |
```

- Sa korekcijama kao na slici moguće je pozvati funkciju za argument koji je nedostajuća vrednost (NA).
- Iako funkcija sada ne javlja grešku, treba imati na umu da ovo možda nije očekivano i da rezultat funkcije može da se prosleđuje drugom delu koda, pa bi greška u tom slučaju bila nezapažena (propagacija greške, odnosno NA vrednosti se nastavlja).

Popravka #2

```
> parNeparV <- Vectorize(parNepar)
> parNeparV(c(1, 6))
[1] "Neparan broj."
[1] "Paran broj."
[1] 1 6
> parNeparV
function (x)
{
  args <- lapply(as.list(match.call())[-1L], eval, parent.frame())
  names <- if (is.null(names(args)))
    character(length(args))
  else names(args)
  dovecl <- names %in% vectorize.args
  do.call("mapply", c(FUN = FUN, args[dovecl], MoreArgs = list(args[!dovecl]),
    SIMPLIFY = SIMPLIFY, USE.NAMES = USE.NAMES))
}
<environment: 0x00000000164d7920>
> |
```

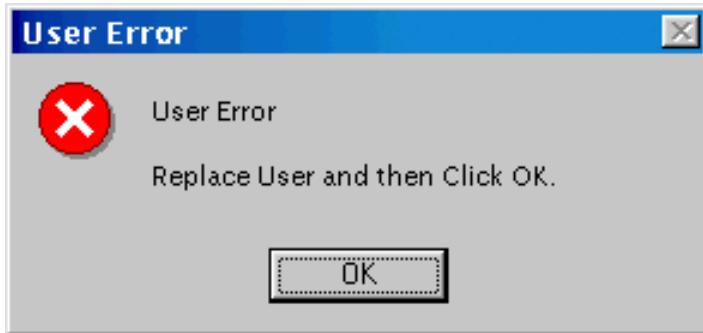
- Vektorizacija funkcije *parNepar()* primenom *Vectorize()* funkcije.
- Kako sprečiti štampanje/ispis rezultata funkcije *parNeparV()*?
  - Kontrolna funkcija (*sapply()* na primer): *sapply(c(1, 6), parNepar)*.
  - Promena same funkcije *parNepar()*. Kako?

Kako izbeći greške?

- Preporuke:
  - Proveriti ulazni argument funkcije?
  - Proveriti kako je funkcija “pozvana”?
  - Uporediti očekivan sa dobijenim izlazom funkcije.
  - Da li je očekivan = realan rezultat?
  - Da li je moguće ponoviti* rezultat funkcije (i očekivan i dobijen)?
- Ovo ne radi!
- Ovo je očekivano, a ovo je rezultat!

*Primer: korišćenjem `set.seed()` funkcije.

Alati za debagovanje

- “Bezgrešan” kod ne postoji...
- Ugrađeni alati za debagovanje u R-u su:
  - *traceback()*: daje korisniku informaciju o “call stack”-u, odnosno o informaciji do “korene” funkcije,
  - *debug()*: funkcija je u *debug mode*-u, može da se po jedna linija izvršava jedna za drugom,
  - *browser()*: slično kao *debug()*, samo što omogućava upravljanje linijama koda,
  - *trace()*: da se *debug* kod doda u funkciju bez menjanja koda (posebno ako se kod nalazi u nekom paketu, pa mu nije zgodno pristupiti) i
  - *recover()*: modifikuje poruku greške (eng. *error behavior*).
- Jednostavniji način da se upravlja greškama je da se omogući prikaz nekih promenljivih pomoću eksplicitnog štampanja (**nije idealno**).
- **Mnogi smatraju da alati za debagovanje nisu najpoželjnija opcija.**

Alati za debagovanje: *traceback()*

```
> print(y)
Error in print(y) : object 'y' not found
> traceback()
1: print(y)
>
>
> sd(y)
Error in is.data.frame(x) : object 'y' not found
> traceback()
3: is.data.frame(x)
2: var(if (is.vector(x) || is.factor(x)) x else as.double(x), na.rm = na.rm)
1: sd(y)
>
>
> print("Ovde nema greške.")
[1] "Ovde nema greške."
> traceback()
3: is.data.frame(x)
2: var(if (is.vector(x) || is.factor(x)) x else as.double(x), na.rm = na.rm)
1: sd(y)
> y <- 2
> print(y)
[1] 2
> traceback()
3: is.data.frame(x)
2: var(if (is.vector(x) || is.factor(x)) x else as.double(x), na.rm = na.rm)
1: sd(y)
> |
```

- Ako postoji greška u nekoj funkciji koja se poziva onda je *traceback()* veoma koristan – njega prvo treba pogledati.
- Gde je došlo do greške u funkciji *print()*, a gde je došlo do greške u funkciji *sd()*?
- Mana *traceback()* funkcije: mora da se pozove odmah nakon koda u kome je došlo do greške.
- Šta se desi ako se pozove nakon koda koji ne javlja grešku? Štampa poslednju grešku.

Alati za debagovanje: *debug()*

- Funkcija *debug()* se može primeniti na bilo koju funkciju.
- Na kraju poziva ove funkcije se otvara *browser prompt*. Kucanjem "n" (i ENTER! sa tastature) izvršava se jedna linija koda i ulazi u novu liniju*.
- Iz *Debug mod-a* se izlazi ili kada se nađe na grešku ili pozivom funkcije *undebug()*.
- *Debug mod* se može pokretati unutar drugog *Debug mode-a*: posebno je zgodno za ugnježdene funkcije.
- **Probaćemo na vežbama! Ako insistirate?**

*c – nastavlja sa izvršavanjem funkcije i zaustavlja se sa pojavom greške, Q – izlazi se iz *Browser-a*.

Alati za debagovanje: *recover()*

```
> options(error = recover)
> sd(x)
Error in is.data.frame(x) : object 'x' not found

Enter a frame number, or 0 to exit

1: sd(x)
2: var(if (is.vector(x) || is.factor(x)) x else as.double(x), na.rm = na.rm)
3: is.data.frame(x)

selection: |
```

- Ova funkcija se koristi za modifikaciju prikaza i ponašanja koda prilikom pojave greške.
- Korisno je da se funkcija zaustavi na mestu pojave greške, kako bi se dalje istražila ta lokacija i greška uklonila.
- Primer poziva *recover()* funkcije je prikazan na slici.

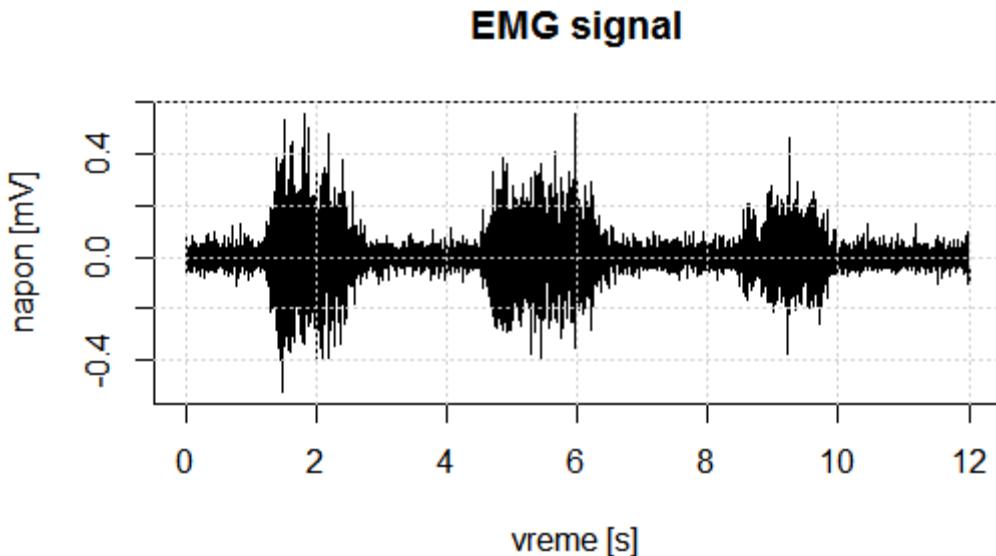

EMG (elektromiografija)

- EMG predstavlja elektrofiziološki signal sa mišića, odnosno električnu aktivnost mišića. Za njegovo merenje potrebno je primeniti pojačanje (uobičajeno se koristi instrumentacioni pojačavač sa pojačanjem od 100 do 5000 puta).
- Amplituda ovog signala je par mV, a frekvencijski sadržaj je od 0 do maksimalno 500 Hz, ako se meri površinski. Na slici je prikazano kako se Ag/AgCl pretvarači postavljaju na mišić *brachioradialis* i *extensor digitorum* leve ruke za merenje EMG signala.
- Signali koji se koriste u ovoj studiji mereni su u laboratoriji 69 na Elektrotehničkom fakultetu u januaru 2017. godine. Sniman je signal sa *brachioradialis* mišića za 3 pokreta fleksije (savijanja) šake, kao na slici. Pojačanje signala je bilo postavljeno na 1000 puta.

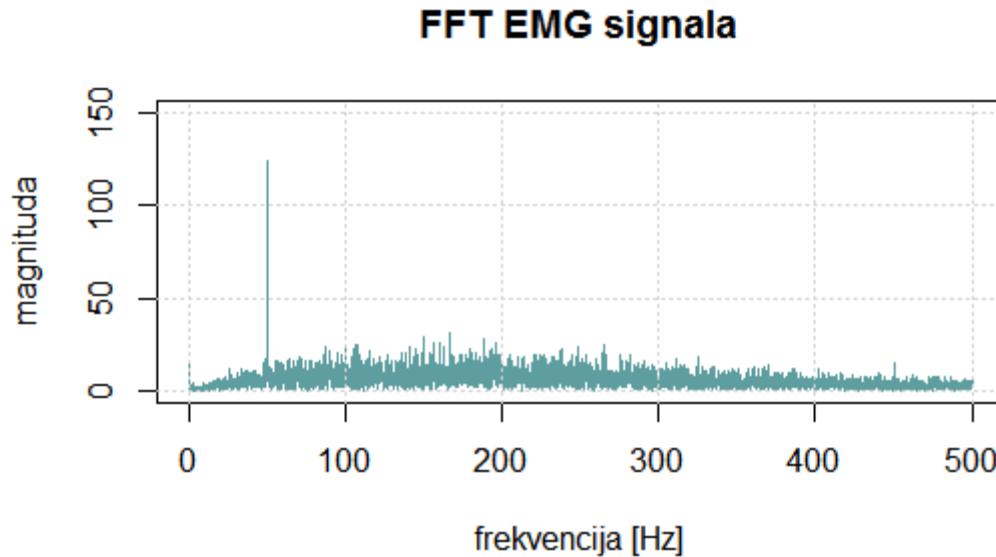
Signal u vremenskom domenu


```
> fs <- 1000 #u Hz
> dat <- read.csv("EMG.csv")
> sig1 <- dat$EMG
> time <- seq(0, (length(sig1)/fs - 1/fs), 1/fs)
> plot(time, sig1, type = "l", xlab = "vreme [s]", ylab = "napon [mV]",
+       main = "EMG signal")
> grid()
> head(sig1)
[1]  0.020  0.017  0.043  0.017 -0.024 -0.026
>
```

- Ovaj signal u vremenskom domenu “podsećа” na audio signal.
- Kolika je frekvencija odabiranja? Da li je to dovoljno velika frekvencija odabiranja?
- Koliko je mišićnih kontrakcija prikazano na slici?

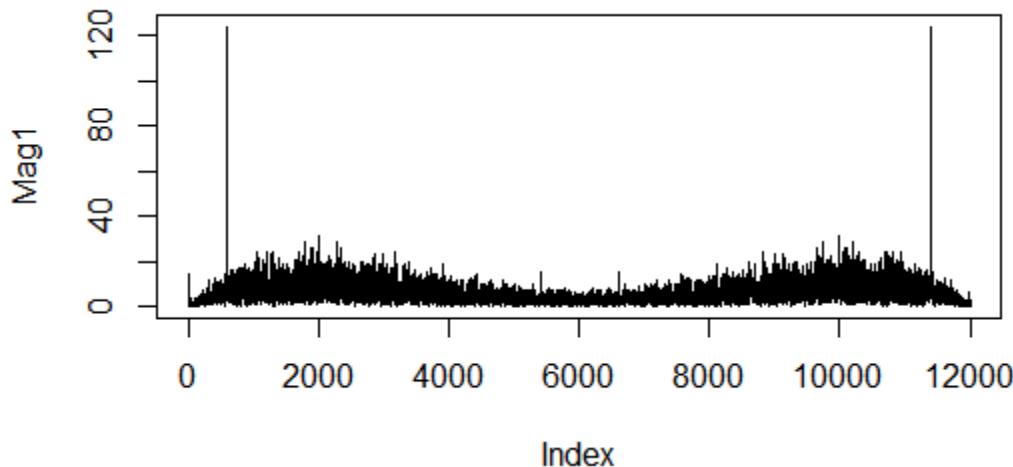
Signal u frekvencijskom domenu

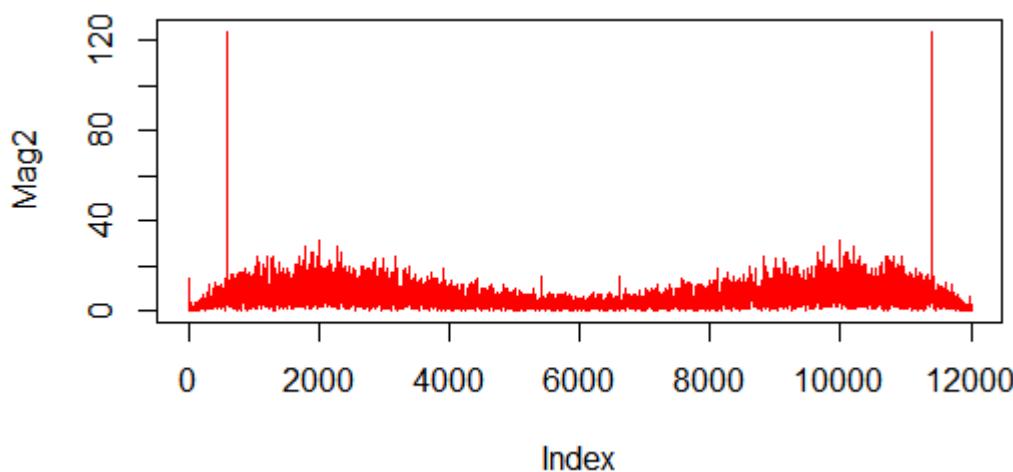
- Na slici je prikazana Furijeova transformacija signala.
- Da li je u spektru signala vidljiv neki šum?

```
> sig1FFT <- fft(sig1)
> class(sig1FFT)
[1] "complex"
> head(sig1FFT)
[1] 14.5890000+0.0000000i  0.7409584+0.8645697i  0.0464307-0.4066154i  4.1558902-4.2782738i
[5] -2.0494716+0.9968703i -1.5166775+4.0740635i
> sig1Mag <- Mod(sig1FFT)
> length(sig1Mag)
[1] 12000
> sig1Mag <- sig1Mag[1:(length(sig1Mag)/2)] #magn_1
> length(sig1Mag)
[1] 6000
> fosa <- 1:length(sig1Mag)/max(time)
> plot(fosa, sig1Mag, type = "l",
+       ylim = c(0, 150), xlim = c(0, 500),
+       xlab = "frekvencija [Hz]", ylab = "magnituda",
+       main = "FFT EMG signala", col = "cadetblue")
> grid(col = "lightgrey")
>
```

Dva načina za računanje magnitude

- Na slici su prikazane obe magnitude i kod za njihovo generisanje i računanje.
- Da li je prikazana jednostrana ili dvostrana FFT?
- Da li su ova dva signala ista?


```
> # dva načina za računanje magnitude
> Mag1 <- Mod(sig1FFT)
> Mag2 <- sqrt(Re(sig1FFT)*Re(sig1FFT)+Im(sig1FFT)*Im(sig1FFT))
>
> plot(Mag1, type = "l")
> plot(Mag2, col = "red", type = "l")
```

Poređenje dve magnitude u R-u

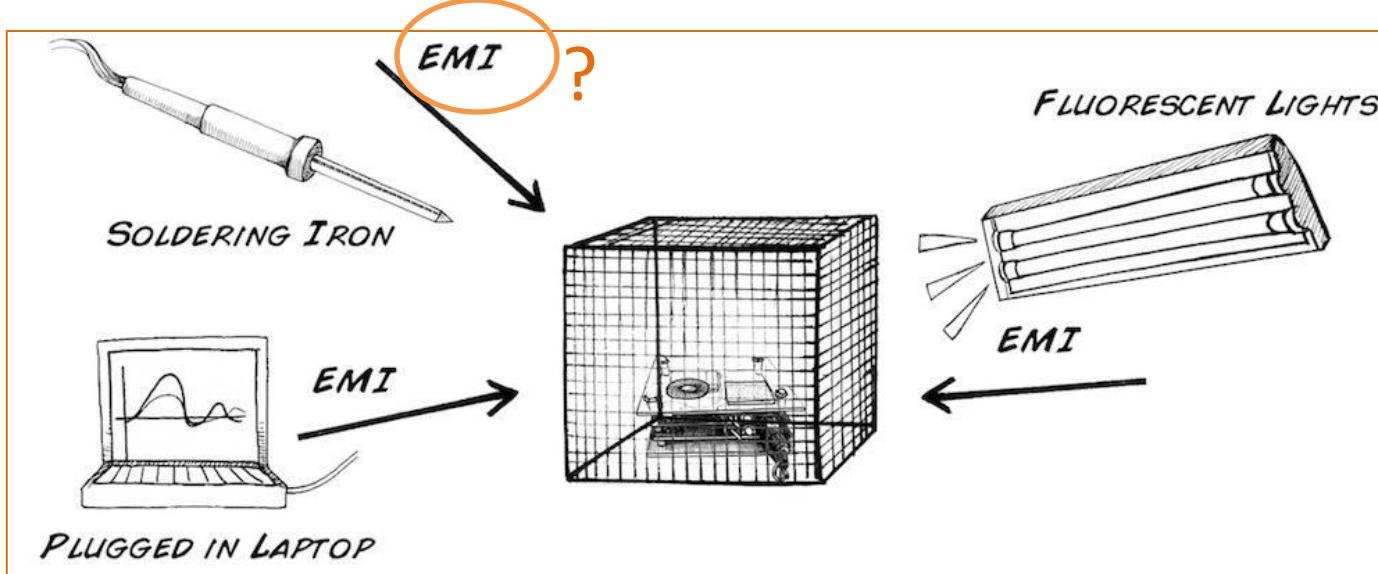
```
> identical(Mag1, Mag2)
[1] FALSE
> Indeksi <- which(Mag1 != Mag2)
> Indeksi
[1] 671 3171 10680
> Mag1[Indeksi] - Mag2[Indeksi]
[1] 8.881784e-16 -4.440892e-16 8.881784e-16
> sum(Mag1[-Indeksi] - Mag2[-Indeksi])
[1] 0
>
```

- Zašto nastaje razlika između ove dve magnitude?
- Da li će računanje na jedan ili na drugi način, imati uticaja na poređenje dva signala?

Obrada biomedicinskih signala?

- Po čemu je specifična obrada biomedicinskih signala u odnosu na druge signale?
  - kompleksnost sistema na kome se meri i
  - pretežno neinvazivna merenja (podložna šumu/artifikima).
- Najveći neprijatelj obrade biomedicinskih signala je šum napajanja 50/60 Hz!
- Kako odabratи metodu analize signala?
  - Pre primene odgovarajuće tehnike za obradu signala, važno je znati opšte karakteristike signala (što je više moguće).
  - Cilj analize može usmeriti izbor metode za analizu signala.
  - Iskustvo.

Faradejev kavez i šum napajanja

<https://backyardbrains.com/experiments/faraday#prettyPhoto/0/>, Fair Use.

- Bolje sprečiti nego lečiti.
- Retko se koristi, ali se može koristiti.
- Smanjuje udobnost prilikom merenja.
- Kompleksnost primene.
- Uglavnom se koristi za signale manje od μV .
- Više na https://en.wikipedia.org/wiki/Faraday_cage.

Filtriranje signala

```
> # paket signal
> library(signal)
> f1 <- butter(3, c(49/(fs/2), 51/(fs/2)), type = "stop")
> sig1filt <- filtfilt(f1, sig1)
> |
```

- Funkcije za analizu signala (eng. *signal processing functions*) po ugledu na kod u Matlab-u i Octave-u se nalaze u paketu “signal”.
- Detalje o ovom paketu je moguće pogledati na CRAN-u:
<https://cran.r-project.org/web/packages/signal/index.html>.
- Filtriranje signala se vrši kao na slici.
- Zašto je korišćen *Butterworth* filter?

Računanje koeficijenata filtra

$$Y(z) = \frac{b(1) + b(2)z^{-1} + \dots + b(nb+1)z^{-nb}}{1 + a(2)z^{-1} + \dots + a(na+1)z^{-na}} X(z)$$

```
> f1
$b
[1] 0.9875122 -5.6351906 13.6815175 -18.0667531 13.6815175
[6] -5.6351906 0.9875122

$a
[1] 1.0000000 -5.6825488 13.7387486 -18.0664565 13.6241305
[6] -5.5881290 0.9751803

attr(,"class")
[1] "Arma"
> class(f1)
[1] "Arma"
> f1$b
[1] 0.9875122 -5.6351906 13.6815175 -18.0667531 13.6815175
[6] -5.6351906 0.9875122
> f1$a
[1] 1.0000000 -5.6825488 13.7387486 -18.0664565 13.6241305
[6] -5.5881290 0.9751803
>
```

- b i a koeficijenti označavaju numeratori (imenilac) i denominatori (brojilac) vektore za prikaz funkcije prenosa filtra u Z domenu.
- Kako izgleda funkcija prenosa ovog *notch* filtra?

Kako odabratи tip filtra?

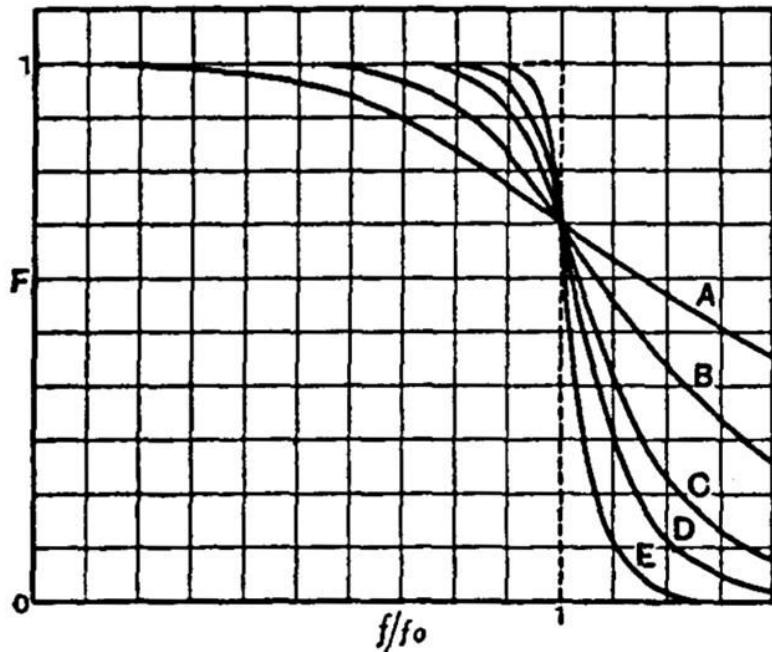

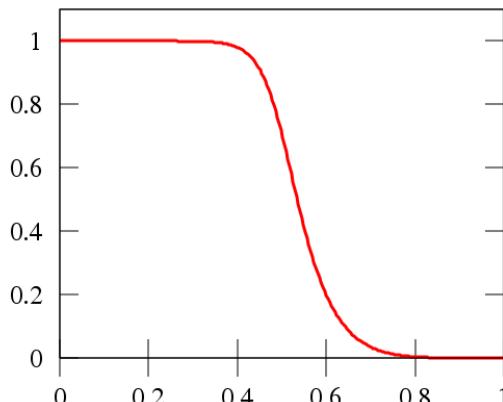
Fig. 3.

By Stephen Butterworth 1885-1958 - Experimental Wireless page 536-541, Public Domain,
<https://en.wikipedia.org/w/index.php?curid=26098721>

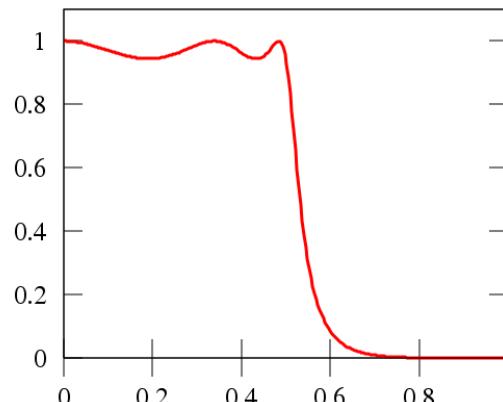
- Ne postoji uputstvo.
- Za razne primene se koriste razni filtri.
- *Butterworth* filter se najčešće koriste za biomedicinske signale.
- Više na
https://en.wikipedia.org/wiki/Butterworth_filter.

Zašto Butterworth?

Butterworth

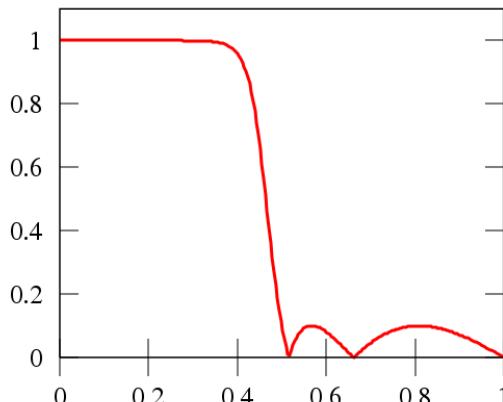

Chebyshev type 1

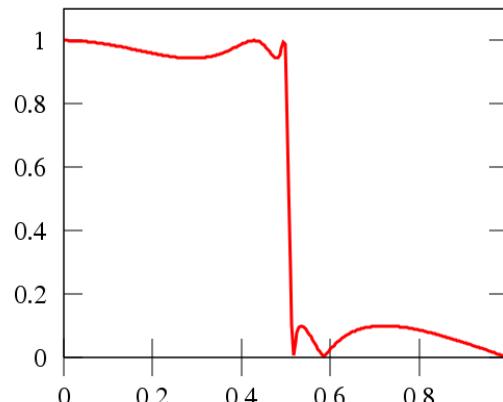

Slika: By Alessio Damato - Own work,
CC BY-SA 3.0,
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=427738>

Chebyshev type 2

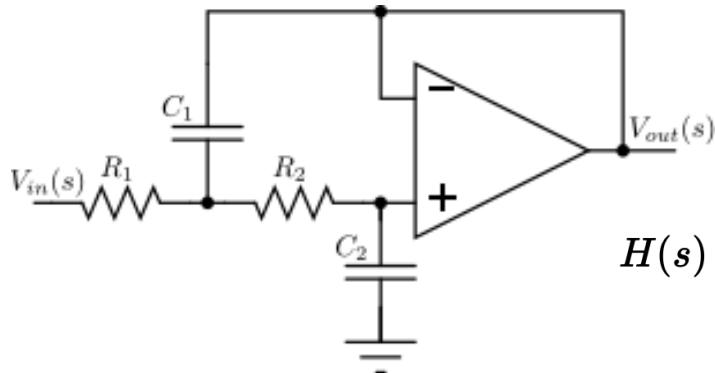

Elliptic

- Na slici su prikazani filtri 5. reda.
- Koja je razlika između prikazanih filtara?

Kako se realizuje ovaj filter?

Slika: By Guillaume Simard - Own work, Public Domain,
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=4275147>

$$H(s) = \frac{V_{out}(s)}{V_{in}(s)} = \frac{1}{1 + C_2(R_1 + R_2)s + C_1 C_2 R_1 R_2 s^2}.$$

butter {signal}

R Documentation

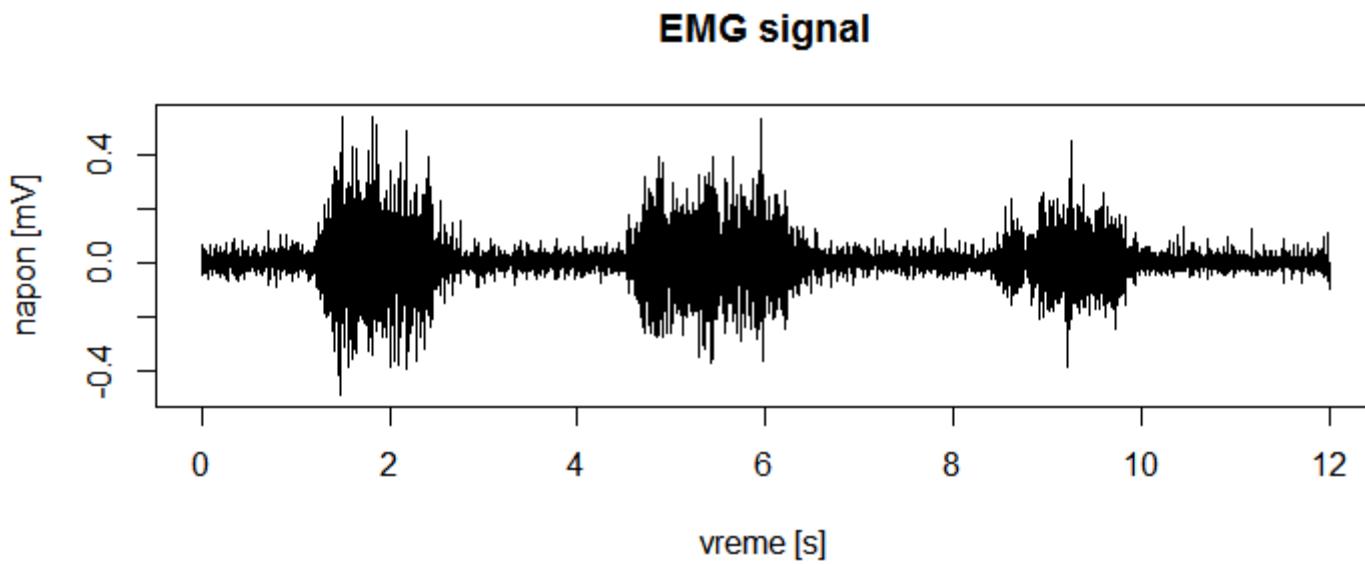
Generate a Butterworth filter.

Description

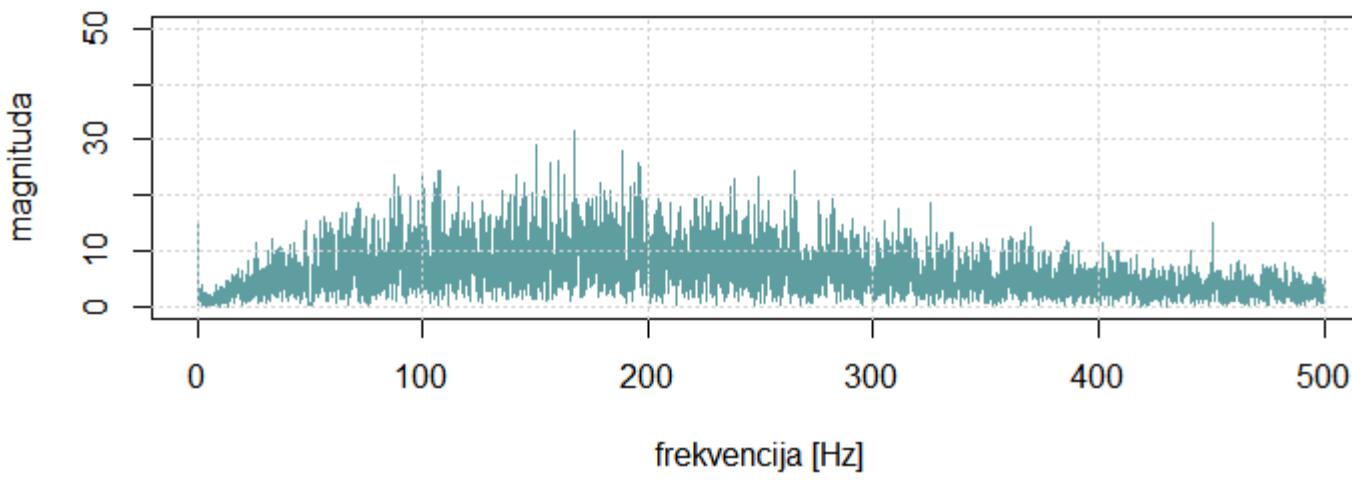
Generate Butterworth filter polynomial coefficients.

- Na slici je prikazana hardverska realizacija *Butterworth* filtra preko *Sallen-Key* topologije koja koristi aktivne i pasivne električne komponente za realizaciju linearnih analognih filtara. Na slici je prikazan filter 2. reda. **Koje su aktivne, a koje pasivne komponente?**
- Odabirom R i C komponenti podešava se frekvencija odsecanja filtra.
- Za dizajn u R-u potrebno je koristiti *butter()* funkciju u kombinaciji sa *filtfilt()* funkcijom. Na slici je dato uputstvo.

Kako izgleda filtriran signal?

FFT EMG signala

Da li je šum otklonjen?

```
> plot(time, sigfilt, type = "l", xlab = "vreme [s]",  
+       ylab = "napon [mV]",  
+       main = "EMG signal")  
> sigfiltFFT <- Mod(fft(sigfilt))  
> sigfiltFFT <- sigfiltFFT[1:(length(sigfiltFFT)/2)]  
> plot(fosa, sigfiltFFT, type = "l",  
+       ylim = c(0, 50), xlim = c(0, 500),  
+       xlab = "frekvencija [Hz]", ylab = "magnituda",  
+       main = "FFT EMG signala", col = "cadetblue")  
> grid(col = "lightgrey")  
>
```

- Kod za prikaz signala sa prethodnog slajda je dat na slici.
- Naravno, nema šuma napajanja na 50 Hz.
- Na kojoj frekvenciji se nalazi maksimum ovog signala?
- Da li su korišćeni neki analogni filtri prilikom merenja ovog signala?

filtfilt() funkcija

```
filtfilt <- function(filt, ...) UseMethod("filtfilt")

filtfilt.default <- function(filt, a, x, ...) {
  y = filter(filt, a, c(x, numeric(2 * max(length(a), length(filt))))) 
  y = rev(filter(filt, a, rev(y)))[seq_along(x)]
  y
}

filtfilt.Arma <- function(filt, x, ...) # IIR
  filtfilt(filt$b, filt$a, x)

filtfilt.Ma <- function(filt, x, ...) # FIR
  filtfilt(as.Arma(filt), x)

filtfilt.Zpg <- function(filt, x, ...) # Zero-pole-gain ARMA representation
  filtfilt(as.Arma(filt), x)
```

R-Forge@R-project.org

Powered by ViewVC 1.0.0

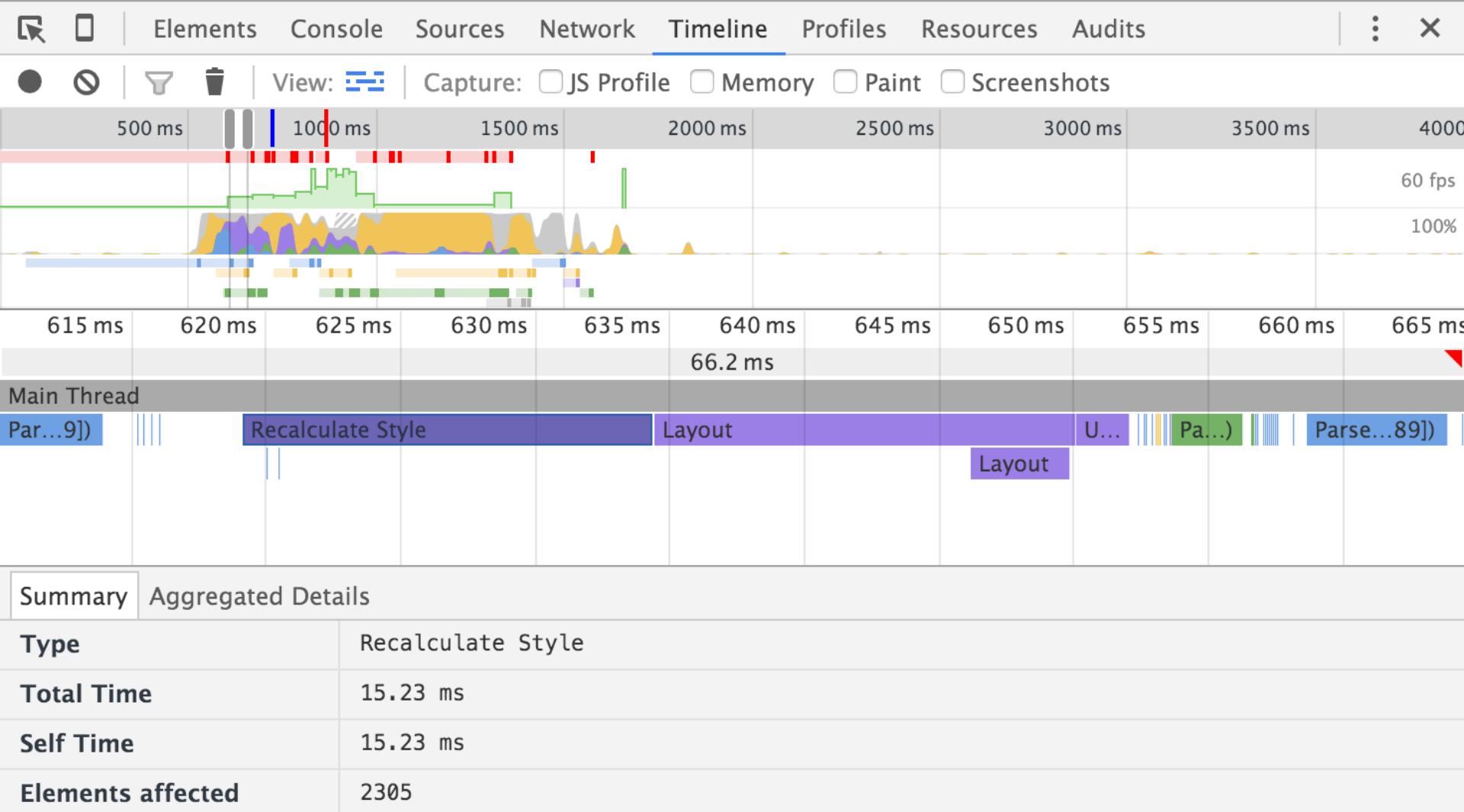
- Koja je razlika između *filter()* i *filtfilt()* metode?
- Na slici je prikazan originalan slobodan kod za *filtfilt()* funkciju u R-u, <https://r-forge.r-project.org/scm/viewvc.php/pkg/R/filtfilt.R?view=markup&root=signal>.

Profilisanje R koda

- Alati za profiliranje omogućavaju da se na sistematičan način prouči koliko je vreme izvršavanja različitih delova koda ([https://en.wikipedia.org/wiki/Profiling_\(computer_programming\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Profiling_(computer_programming))).
- Najčešće se koristi kod optimizacije samog koda.
- VAŽNO: Kada je kod napisan (čitko!), testiran i debagovan, tek onda se pristupa profiliranju.
- Optimizacija se nikada ne zasniva na pretpostavkama, već na objektivnim činjenicama.
- Profiliranje može značajno da poveća efikasnost koda.
- U R-u postoje i osnovne funkcije kao što je *Rprof()*, ali i posebni paketi koji se mogu koristiti za profiliranje.

Profilisanje R koda

<http://i.stack.imgur.com/tQM2M.png>, Fair Use.

system.time()/system.time({})

```
> system.time(readLines("http://automatika.etf.rs/index.php/sr/"))
  user  system elapsed
  0.42    0.08   0.73
Warning message:
In readLines("http://automatika.etf.rs/index.php/sr/") :
  incomplete final line found on 'http://automatika.etf.rs/index.php/sr/'
> |
```

- Argument ove funkcije je kod čije vreme izvršavanja (u sekundama) bi trebalo izmeriti.
- Ako postoji greška u kodu (!?), onda je rezultat vreme koje prođe do pojave greške.
- Rezultat je R objekat klase *proc_time*.
- Postoje tri “vrste” proteklog vremena:
  - *system time*: vreme koje je potrebno procesoru (misli se na izvršavanje), zavisi od operativnog sistema (OS)
  - *user time* UT: vreme koje je potrebno procesoru (misli se na instrukcije), zavisi od OS
  - *elapsed time* ET (eng. *wall clock time*): realno vreme
- UT ~ ET za jednostavne zadatke/komande
- ET > UT kada CPU ima čekanje
- ET < UT kada postoji *multi-core* procesor (procesor sa više jezgara)
- **MANA:** *system.time()* se ne može koristiti da odredi koji deo koda se duže izvršava, on jednostavno meri vreme na delu koda koji korisnik sam odabere.

Rprof() funkcija

```
> Rprof()  
> sig1filt <- filtfilt(f1, sig1)  
> Rprof(NULL)  
> |
```

- Ova funkcija pokreće proceduru profilisanja koda.
- Ne sme se koristiti u kombinaciji sa *system.time()* funkcijom.
- Dodatno: koristi se *summaryRprof()* funkcija koja sumira rezultat *Rprof()*.
- Procedura se pokreće sa *Rprof()* i zaustavlja se *Rprof(NULL)*.
- Podrazumevano vreme odabiranja je 0.02 s (na svakih 0.02 s se ispisuje deo koda) -> ako je program relativno brz, *Rprof()* nije koristan, ali tada nije ni potreban.
- Kao rezultat *Rprof()* pokretanja u radnom direktorijumu se snima fajl *Rprof.out*. Nakon toga, da bi se prikazao ovaj rezultat koristi se *summaryRprof()* funkcija.

summaryRprof() funkcija

```
> Rprof()
> sig1filt <- filtfilt(f1, sig1)
> Rprof(NULL)
> summaryRprof()
$by.self
      self.time self.pct total.time total.pct
"c"        0.02     100        0.02     100

$by.total
              total.time total.pct self.time self.pct
"c"                0.02     100        0.02     100
"filter"           0.02     100        0.00       0
"filter.default"   0.02     100        0.00       0
"filtfilt"         0.02     100        0.00       0
"filtfilt.Arma"   0.02     100        0.00       0
"filtfilt.default" 0.02     100        0.00       0
"rev"              0.02     100        0.00       0
"stats::filter"    0.02     100        0.00       0

$sample.interval
[1] 0.02

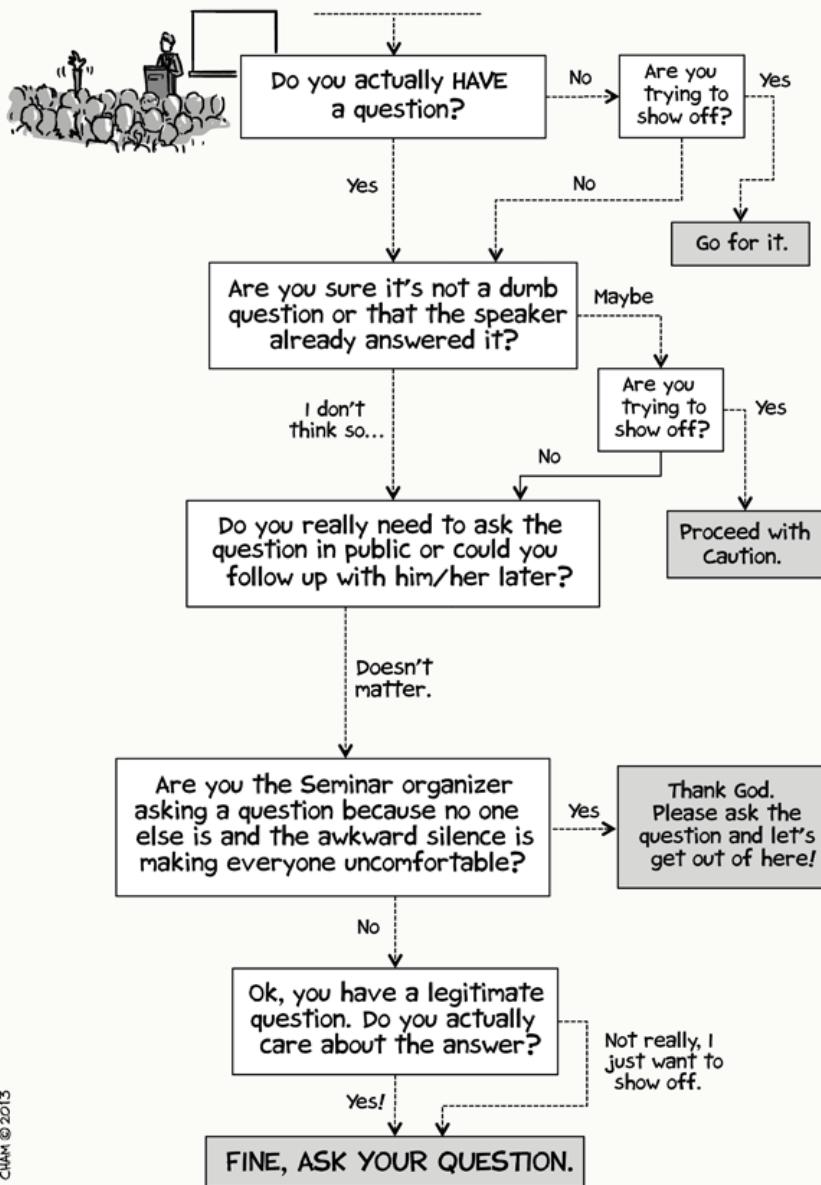
$sampling.time
[1] 0.02

> |
```

- Rezultat pokretanja ove funkcije dat je na slici.
- Postoje dve metode za normalizaciju podataka:
  - *by.total*: deli se vreme provedeno u svakoj funkciji sa totalnim vremenom i
  - *by.self*: slično kao gore, ali se najpre oduzme vreme provedeno u funkcijama u *call stack*-u.

Should you ask a Question during Seminar?

Online help

- Pre pitanja:
  - Analiza problema ($\neq$ izazova)
  - Google, <https://www.google.rs/>
- Kako postaviti pitanje na pametan način?
  - Eric S. Raymond's Home Page:
<http://www.catb.org/~esr/faqs/smarter-questions.html>
- Poštujte bonton i pravila!
- Google alati:
  - Za naučnu literaturu,
<https://scholar.google.com/>
  - Patente, <https://patents.google.com/>
  - Knjige, <https://books.google.com/>
  - Podatke,
<https://datasetsearch.research.google.com/>
  - Trendove (šta drugi pretražuju),
<https://trends.google.com/trends/>
  - Google Books Ngram Viewer,
<https://books.google.com/ngrams>
  - Ima i Google Lens i drugih alata
- Slika:
http://phdcomics.com/comics/archive_print.php?comicid=1632, Fair Use.

Korisno?

The screenshot shows the RStudio interface with the 'Tools' menu open. The 'Keyboard Shortcuts' option is highlighted. The 'Source Editor' and 'Source Control' sections are visible on the right.

Keyboard Shortcut Quick Reference

Source Editor

- Ctrl+Alt+I Insert Chunk Environment
- Ctrl+Shift+R Insert Section...
- Ctrl+Alt+X Extract Function
- Ctrl+Alt+V Extract Variable
- Ctrl+Shift+C Comment/Uncomment Lines
- Ctrl+I Reindent Lines
- Ctrl+Shift+/ Reflow Comment
- Ctrl+Shift+A Reformat Code
- Ctrl+Shift+Alt+P Show Diagnostics (Project)
- Alt+L Collapse Fold
- Shift+Alt+L Expand Fold
- Alt+O Collapse All Folds
- Shift+Alt+O Expand All Folds
- Alt+Up Move Lines Up
- Alt+Down Move Lines Down
- Delete Line
- Ctrl+D Yank Line Up to Cursor
- Ctrl+U Yank Line After Cursor
- Ctrl+Y Insert Yanked Text
- Alt+- Insert Assignment Operator
- Ctrl+Shift+M Insert Pipe Operator
- Ctrl+Shift+Alt+M Rename in File
- Ctrl+Shift+Alt+R Insert Roxygen Skeleton
- Shift+Tab Insert Snippet

Source Control

- Ctrl+Alt+D Diff Files
- Ctrl+Alt+M Commit...

Build

- Ctrl+Shift+K Compile PDF
- Ctrl+Shift+K Preview
- Ctrl+Shift+K Knit Document
- Ctrl+Shift+B Build and Reload
- Ctrl+Shift+L Load All
- Ctrl+Shift+E Check Package
- Ctrl+Shift+T Test Package
- Ctrl+Shift+D Document

Console

- Ctrl+L Clear Console
- Ctrl+Up Popup Command History

Other

- F1 Show Function Help
- F2 Go To Function / File
- Tab Complete Code
- Ctrl+Q Quit Session...
- Ctrl+Shift+F10 Restart R
- Ctrl+Alt+F11 Previous Plot

Tools/Global Options

Options

R version:
[Default] [64-bit] C:\Program Files\R\R-3.3.1 [Change...](#)

Default working directory (when not in a project):
~ [Browse...](#)

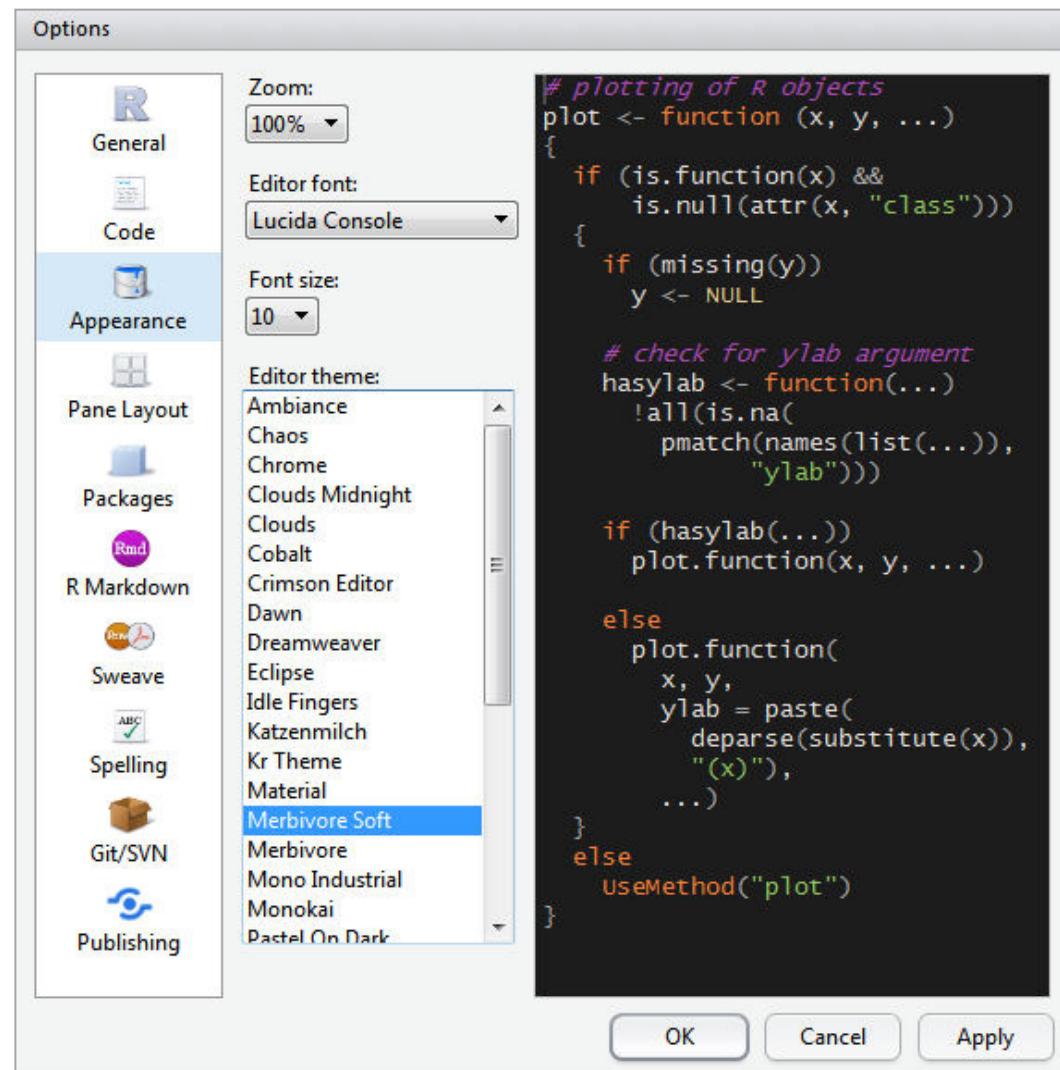
Re-use idle sessions for project links
 Restore most recently opened project at startup
 Restore previously open source documents at startup
 Restore .RData into workspace at startup

Save workspace to .RData on exit: [Ask](#)

Always save history (even when not saving .RData)
 Remove duplicate entries in history
 Show .Last.value in environment listing
 Use debug error handler only when my code contains errors
 Automatically expand tracebacks in error inspector
 Automatically notify me of updates to RStudio

OK Cancel Apply

Još opcija?

Rezime

~~Take-home~~ Stay-home messages

- Kontrolne funkcije su korisne zbog svoje kompaktne forme.
  - Kao argumente moguće je koristiti anonimne funkcije.
  - Vrlo često se koriste u kombinaciji sa *split()* funkcijom, ali i drugim funkcijama.
- Postoje tri glavne indikacije da je došlo do greške ili neočekivanog događaja: poruka, upozorenje i greška. Samo greška zaustavlja izvršavanje koda.
  - **Alati za debagovanje mogu biti od koristi, ali nisu zamena za kritičko razmišljanje.**
- Pretprocesiranje je važno za otklanjanje šuma, primenjuje se i kod EMG signala.
- Zgodno je raditi profilisanje na pojedinačnim funkcijama.
  - Funkcije za profilisanje rade samo sa R kodom, ali ne sa C-om i Fortran-om.
- Literatura korišćena za programiranje u R-u: Peng, R. D. (2016). *R programming for data science* (pp. 86-181). Leanpub.

Za kraj

Slika: Arcade Column od
gaspi *yg; Flickr
<https://www.flickr.com/photos/gaspi/34968120/>;
CC BY-BN-ND 2.0

“Premature optimization is the root of all evil!”,
prof. Donald Ervin Knuth, https://en.wikiquote.org/wiki/Donald_Knuth.